

ПРЫБЫТАК ЦІ ЎРАТАВАННЕ ДУШЫ?

Крэдыт і ліхварства ў Беларусі XVI—XVII стст.

Пазыка... Слова гэтае трывожна гучыць для чалавека, які апынуўся ў складаным фінансавым становішчы. Сёння ў Беларусі паміж сабой “ваююць” дзве асноўныя формы “пазыкі” – юрыдычна аформлены крэдыт (пад працэнты, пад заклад уласнасці) ды “сяброўска-братэрска-суседская” беспрацэнтная пазыка. У апошнім выпадку грошы часцей за ўсё даюцца сваякам, сябрам пад “слова сумлення”. Браць працэнты з радні, а тым больш натарыяльна афармляць умовы пазыкі, лічыцца на масавым узроўні благім тонам, сведчаннем асаблівай прагнасці таго, хто пазычае. Ці заўсёды было так? Паспрабуем распавесці пра крэдытныя рэаліі Беларусі XVI—XVII стст.

Як вядома, стаўленне да працы ў сярэднявеччы было дваістае. Неабходнасць працаваць – наступства першароднага граху. Абагачэнне і накапленне ёсць справа грахоўная. Багацце і маёмасць не могуць служыць толькі асабістаму ўзбагачэнню – чалавек мусіць мець роўна столькі ўласнасці, колькі неабходна для існавання. Той, хто шукае прыбытку, – грашыць. Навечна ў пекла трапаць тыя, хто, набыўшы вялікія ўласнасці пры жыцці, скарыстоўваў іх толькі для асабістага ўжытку, не дапамагаў бліжняму і тым парушаў найважнейшыя прынцыпы хрысціянскай этыкі. Запасіць багацце толькі для сябе – значыць, жыць “свінскім” жыццём, прыпадабняцца да злачынцаў, якім няма спадзявання на збаўленне.

Той, хто нажываецца на вечных і нязменных для ўсіх людзей каштоўнасцях, – найбольш подлы і

агідны грэшнік, бо ён імкнецца атрымаць прыбытак з таго, што дадзена ўсім людзям Богам бясплатна. Такім злачынцам, якому няма надзеі на збаўленне, з’яўляецца найперш ліхвар – бо ён нажываецца на часе, які дадзены ўсім людзям як Божы дар. Ужо ў помніку XII ст. “Хаджэнне Багародзіцы па пакутах” адна з самых страшных пакутаў на “тым” свеце чакае менавіта ято: “И оувиде святая Богородица мужа висящ за нозе. И чървье ядыхоу его. И въпроси ангела кто съ есть. Что ли грех сътворилъ есть. И рече к ней архистратигъ. Съ есть иже приклады имаше на злато свое и на сребро. И за то на векуы моучитьсѧ¹”. Незаконна нажытае багацце разглядаецца ў “Пролагу” як від рабунку, прысваення агульнай маёмасці: “мздоимец, резоимец, сребролюбец и грабитель” – чатыры колы калясніцы, якой кіруе вознік – Сатана. Ліхвар

■ Згодна з традыцыйнай царкоўнай дактрынай Госпад даў шэраг дабродатаў усім людзям у вечнае карыстанне задарма: *Дваюкии речи заровно дал Бог всем человеку, внутрний и зевнутрний: внутрний сут, разум и боля, которвы ся в самом посполитом прироженю чловеком найдуют. Зевнутрний, который в оздобе и в пожитках своих подсмьсли людскии подпадают: тыи сут, небо, слонце, мѧсяц, звезды, огонь, въздох, вода и земля, и все што колвек ест в них и на них: все то заровно всем добротливый Бог дал: ровно все тое межисынысвои розделил: все тое однолко в оужитку своєм мают грешный як исправедливыѧ.*

■ У “Дыептры”, выдадзенай у 1612 г. у Еўі, змешчана надзвычайная выразная, характэрная для традыцыйнай праваслаўнай этыкі, характарыстыка ліхвара: *“Лихоимец сей же ест идолослужитель не имет достояния в Царствии Христа Бога. Никто же ест мучительнейшее в мире якоже лихоимец. Лихоимец любви не имат, матери али братий не познавает, и своих равнсо внешнемии вменяет: Ничтоже ест злее, паче лихоимца. Иные оше и повреждают себе, обаче прочих некако пользуют, лихоимец всех обще вредит, егда бо скрывает благая земленная наводит плодотлетнюю скудость. Никтоже ничтоюосъгневаем ест, якоже лихоимец, тойсам ест вина своему окаянству. Лихоимец недостоин ест съпрывывания аггел небесных и человек земных, сево ради сподабается погребения Иуды предателя, иже желания сребра, продал Иисуса Христа Спаса нашего. Лихоимец прежде приобретения, приобретеню предается; прежде ловатвы, оуловлен бываает. Горит zde огнем желания; и посему горети имат огнем геенским”³.*

■ Цікаваць шляхты ВКЛ да крэдыту яскрава бачная ў яе просьбе да манарха аб заснаванні пазыковага банку з прыбыткаў манетнага двара (1584): *люди, потрбуючи пенезей, великую интересу, — до*

¹ Мильков В. В. Древнерусские апокрифы. Санкт-Петербург, 1999. С.589.

² Евангелие учителна albo казане на каждую неделю и свята урочистыи. Евье, 1616. Арк.23.

³ Диоптра. Евье, 1612. Арк.103 адв., 104, 104 адв.

не ведае літасці ні да кога з людзей, нават да сваіх блізкіх, ён самы небяспечны з усіх “драпежцаў”.

Ён не мае аніякіх шанцаў на выратаванне, на ласку Божую, бо служыць Мамоне. Д’яблава вынаходніцтва – грошы – для яго самадастатковая і самакаштоўная вартасць.

У XVI ст. адбываюцца надзвычай сімптаматычныя змены ў стаўленні гарадскога насельніцтва і часткі шляхты да ліхварства. Калі да XVI ст. гэтай самай “бруднай” для хрысціяніна справай займаліся толькі “жыды”, то цяпер у іх з’яўляюцца шматлікія канкурэнты як у асяроддзі шляхоцтва, гэтак і хрысціянскага мяшчанства. Падкрэслім, што афіцыйнае стаўленне да ліхварства і каталіцкага касцёлу, і праваслаўнай царквы ў гэты час заставалася нязменным – гэты занятак трактаваўся як несумяшчальны з хрысціянскімі этычнымі нормаў. Але факт застаецца фактам – менавіта ў той час прага атрымання максімальнага прыбытку ад “ліхвы” стала значна больш прыцягальнай ды прывабнай для заможнай часткі “паствы”, чым страх перад адказнасцю за такія ўчынкі на тым свеце.

Змены ў стаўленні да ліхвы і ліхварства ды спробы “рэабілітацыі” пазыкі з працэнтамі выразна прасочваюцца ў трактаце сьлэннага прафесара Віленскай акадэміі, украінца з паходжання, езуіта Марціна Сміглецкага. У прадмове да эканамічнага трактату “Аб ліхве...” (*O lichwie...*, 1596) Сміглецкі прызнаваў працэнты за пазыкі для капітальных укладанняў (*ratio*

capitalis), а працэнты ад спажывецкага крэдыту (*ratio mutui*) лічыў неабгрунтаванымі. Спасылаючыся ў якасці прыкладу на гандаль збожжам, Сміглецкі тлумачыў, у якім выпадку працэнт бывае ліхварскім. Ліхва прысутнічае тады, калі пазычаецца пэўная колькасць дрэннага зерня, з мэтай, каб было вернута столькі ж добрага, але ж добрае зерне каштуе больш за дрэннае. Аднак калі зерне адзыхваецца тады, калі яно з’яўлялася больш танным, а вяртаецца, калі яно падаражэе, усё роўна трэба вярнуць тую ж колькасць. У гэтым выпадку Сміглецкі трымаўся аўтарытэту Фамы Аквінскага: паколькі час не належыць чалавеку, то чалавек і не можа прадаць таго, чым не валодае⁴.

Сміглецкі імкнуўся таксама абумовіць шэраг выпадкаў, калі атрыманне працэнту апраўдваецца і не лічыцца грэшным. Такімі выпадкамі ён лічыў рэнту з уласнай маёмасці, удзел у аперацыях купцоў, сам гандаль ды на гэта падобнае. Калі б крэдытор мог з прыбыткам скарыстацца з грошай, але сябар ці хто-небудзь іншы просіць пазычыць, тады спяганне працэнту апраўданае, незалежна ад мэты скарыстанай пазыкі. Сміглецкі рашуча апраўдвае і банкаўскі прыбытак. Апошні ён ахарактарызаваў як кампенсацыю банкіру за працу, як узнагароджанне пры перавозе грошай з адной краіны ў іншую, бо ў такім выпадку купцу не трэба рызыкаваць і клапаціцца аб перавозе грошай. Езуіцкі прафесар нават прызнаваў прыбытак ад абмену грошай! “Гэта не ёсць ліхвой, бо

цалого гроша, а некаторыя і большай, даюць ат копы на тыдзень (больш за 87% у год. — І.М.) за чымсьнове земские ку убоству приходять”. Разам з гэтым, хадайнічаючы аб збаснаванні банку, шляхта прасіла, каб пасля яго адкрыцця ніхто не наважваўся даваць грошы ў “ліхву”, бо не толькі купцы, пакінуўшы гандаль, займаюцца ліхварствам, але і некаторыя з стану рыцэрскага, пакінуўшы гаспадарства прыстойнае, на ліффу пенязя даюць⁵.

Нават рабунак, здаецца, уяўляўся традыцыйнай маралі Сярэднявечча меншым грахам, чым ліхварства.

Вокладка трактату Марціна Сміглецкага “O lichwie...”.

⁴ Egidija Laumenskaite. Pinigai ir kainos // Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai. Vilnius, 2001. P. 483–484.

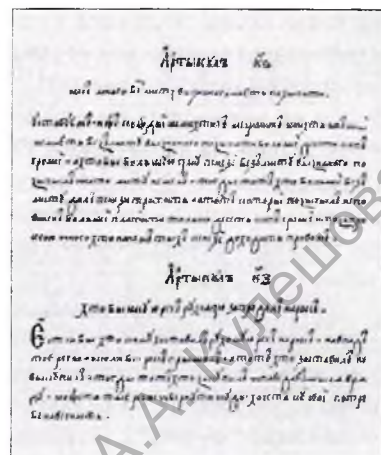
⁵ Бершадскій С.А. Литовские евреи. История их юридического и общественного положения в Литве от Витовта до Люблинской унии. СПб., 1883. С.290.

ліхва з'яўляецца, калі пазычаюць, а не абменьваюць"⁶.

Знаны гэбрайскі гісторык Бершадскі вельмі пераканаўча паказаў, што занятак гандлем і даванне грошай у "рост" у шляхоцкім асяродку і ў XVI ст. быў звычайнай з'явай. Ліхварства ўжо настолькі не супярэчыць шляхоцкай годнасці, што нават Статут 1588 г. не забараняе шляхце займацца гэтым заняткам! Гэтае права выразна сфармулявана ў 24-м артыкуле 3-га раздзелу Статуту "О шляхте, которые, именья свои попрадавши, лифою се бавяť". *Уставуем: естлибы который шляхтич именье свое продавши, в месте мешкаючи, з лифы жил, уникаючи службы земское военное, таковыя предсе з сумы своее пенежное винни службу земскую служити водле уфалы на он час соймовое, под утраченьем всего добра своего*⁷. Як бачым, занятак шляхцічам ліхварствам не цягне за сабою страты прыналежнасці

да шляхоцкага стану. Ён толькі абавязаны, як і раней з маентку, несці земскую ваенную службу.

Тыя самыя змены выразна прасочваюцца і ў бюргерскім асяродку. Паказальны прыклад Магілёва. Васіль Мялешка грунтоўна прааналізаваў умовы, на якіх выдаваліся грашовыя крэдыты для правядзення гандлёвых аперацыяў магілёўскім мяшчанам у XVI – першай палове XVII ст. Умовы крэдыту былі надзвычай разнастайныя. Большасць дакументаў сведчыць, што грошы браліся ў крэдыт не пад працэнты, але такія ўмовы крэдыту распаўсюджваліся не на вялікія сумы, яны выдаваліся на непрацяглае час. Зрэшты, нават у такіх выпадках абавязкова абумоўлівалася, што, калі грошы не вярталіся ў дамоўлены тэрмін, крэдытор меў права забраць тавар у вiнаватага на гэтую суму за 50% яго кошту. Такі варыянт са "схаванай працэнтнай стаўкай" фармальна не канфліктаваў з традыцыйнай праваслаўнай і каталіцкай дактрынамі. Але не былі рэдкімі і выпадкі, калі грошы даваліся пад працэнты. Мінімальная стаўка складала 6%, але ў большасці выпадкаў даходзіла да 10–20%. Асабліва высокі працэнт выплочваўся пры кароткатэрміновых крэдытах. Сярод ліхвароў мы сустракаем не толькі гэбраяў, але і мяшчанаў–хрысціянаў і нават... праваслаўных святароў! Першая згадка пра ліхварскую аперацыю паміж хрысціянамі датаваная 1578 г. Заможны магілёўскі праваслаўны святар-ліхвар (!) Павел Пашкоўскі ў кошт кампенсацыі за пазычаныя

Статут 1588 г.
О шляхте, которые...
лифою се бавяť.

ім б коп грошай літоўскіх магілёўцу Юрку Апанасавічу забраў у апошняга книгу Апостола ...кгда гроши позычал, от каждое копы на тыден по шести грош мел ми дават, за которые гроши мне тую книгу дал, а истизны и тепер еще не оддал⁸. Магілёвец Юрка Апанасавіч абавязаўся плаціць папу Пашкоўскаму за ўзятыя ў таго б коп грошай літоўскіх па б грошай у тыдзень. Працэнт у дадзеным выпадку велізарны, памеры яго дасягалі кошту пазыкі. Яшчэ большы працэнт, які значна перавышаў памеры пазыкі, атрымаў поп Узнясенскай царквы з магілёўскіх гандляроў мясам Івана і Тараса Крывошыных. Яны ўзялі ў яго крэдыт 26 коп грошай літоўскіх, за што абавязаліся штотыднёва ўносіць па 5 пенязяў у выглядзе працэнту. Аднак паколькі на працягу сямі гадоў яны не выконвалі сваіх абавязкаў, то святар-крэдытор патрабаваў праз

Гэбрай-ліхвар — традыцыйная мішэнэ для крытыкі і нянавісці ва ўсёй сярэднявечнай Еўропе...

⁶ Ibidem. Р. 484–485.

⁷ Статут Вялікага княства Літоўскага. Тэксты. Даведнік. Каментарыі. Мн., 1989. С.123.

⁸ Мелешка В. И. Могилев в XVI – середине XVII в. Мн., 1988. С.136—137.

⁹ Ibidem.

суд выплаты ўсёй сумы ў памеры 116 коп і 24 грошаў літоўскіх⁹. Прыклады паказальныя і кажучы самі за сябе. Не толькі цывільныя, але і святары ў гэты час не грэбавалі даяць грошы ў “ліхву”.

Актавая кнігі XVII ст. фіксуе чую яшчэ адну даволі нечаканую з’яву – манаскую уласнасць. Не царкоўную, а менавіта *прыватную ўласнасць законнікаў і законніц*. Ім належалі землі, крамы, яны праводзілі гандлёвыя аперацыі. Вельмі паказальны тастамагт 1662 г. ігумена магилёўскага брацкага манастыра Іосіфа Гаўрылавіча Азаровіча. Азаровічы былі адным з найбагацейшых магилёўскіх мяшчанскіх родаў XVII ст. Сярод ягоных прадстаўнікоў шмат хто звязаў свой лёс з царкоўнай кар’ерай. Іосіф Гаўрылавіч, яго дзядзька Арсен і брат Філарэт, – усе сталі манахамі. Але да самае смерці, не складаючы сану, захоўвалі ў прыватнай уласнасці нерухомасць, мелі крамы,

давалі грошы ў крэдыт і атрымоўвалі прыбытак з гандлю¹⁰.

Надзвычай важным фінансавым дакументам выглядае і тастамагт уніяцкага мітрапаліта Антонія Сялявы, датаваны 1670 г. Як вынікае з гэтай крыніцы, мітрапаліт не грэбаваў крэдытнымі аперацыямі. Прычым грошы гэтыя былі не манастырскія, а яго ўласныя, прыватныя сродкі. Сялява завяшчае па двух сваіх вэксалях на Лазару Майсеевічу, віленскім гэбраю, “фактары Яго каралеўскай Вялікасці, трыццаць тысяч золотых польскіх”, на царкоўныя патрэбы. 20 тысячаў ён ахвяраваў менскаму жаночаму манастыру пры царкве Св. Духа, а таксама загадаў, каб “чынош” ад гэтай сумы памерам у 2 тысячы (пад гэтым эўфемізмам хаваюцца тыя самыя працэнты-ліхвы) гэбраі ў пэўны тэрмін выплочвалі на жаночы манастыр. Рэшту сумы – 10 тыс. залатых, ён аддаваў на Святую Сафію Полацкую. Па другім вэксалі мітрапаліту быў вінен 10 тысячаў Стафан Беліковіч, падваявода віленскі. З гэтай сумы Сялява падараваў тры тысячы пляменнікам Фёдару, Данілу і Івану, а 2 тысячы – пляменніцы Гальшцы, на пасаг. Яшчэ 2000 залатых было выдаткавана другой пляменніцы мітрапаліта, Тарэсе Дубянецкай, у полацкі жаночы манастыр пры царкве Святой Сафіі. Прычым грошы гэтыя мусілі быць адданыя “ў жыдоўскую сінагогу, каб штогадовы прыбытак з іх ішоў у манастыр”(!), на ўтрыманне яго пляменніцы да канца яе жыцця, а пасля яе смерці

Баланс паміж Богавым і кесаравым: Мітрапаліт Антоні Сялява, як высвятляецца, быў не толькі паслядоўным змагаром за унію царкваў, але і вельмі цярпелівым і вынаходлівым фінансавым менеджэрам.

на тую ж суму павінна была быць прынята на яе месца, у манастыр, адна дзеўчына з яго сваякоў. Яшчэ дзве тысячы пайшло на ўнучак, “сірот пасля смерці шурына яго”, нябожчыка Віславуха. Тысячу – брату Івану Сяляву і яго жонцы. Архіепіскапу полацкаму, у кошт кампенсацыі за свае пазыкі “на царкоўных полацкіх маетнасцях”, на выкуп гэтых царкоўных маёнткаў, Антоні Сялява пакінуў “дзве тысячы золотых з “пажыткам” (працэнтамі), пазычаных у яго Янушам Кішкам, ваяводам полацкім, які не аддаваў доўг і працэнты за 10 гадоў. “Чацвёртую суму маю, чатыры тысячы золотых, вінную мне па пазыцы (*na obligatam*)”, панам Марцыянам Валовічам, пісарам земскім Віленскім”, мітрапаліт ахвяраваў “на царкву мінскую Святога Духа, дзе буду пахаваны”¹².

■ На пачатку XVIII ст. уніяцкая царква паспрабавала знайсці своеасоблівы кампраміс паміж катэгарычнай забаронай ліхварства і натуральным імкненнем уласніка грошай атрымаць нейкую выгаду ад пазычаных сродкаў. У новай кадыфікацыі царкоўнага права ўніяцкай царквы, выдадзенай у 1722 г., адразу пасля Замойскага сабору, праланоўвалася наступнае раз’ясненне праблемы: *Что належит сохранить в позичаню? Ответ: Кто позичает, не может лихвы брать, может однак от ста золотых позичонных, золотых седм, взяти на рок, бо хотия бы не позичив, может себе человек заработать през Гандель, седм золотых, от ста золотых. Кто здась важил быся, больше брати, такий называється Лихваром, не повинен быти припушоний до Причастия, до Словеды, не может никто быти, при его Тестаменте, и не повинен быти, ани в церквѣ, ани на цментаре погребенный*¹¹.

¹⁰ НГАРБ, ф. 1817, воп.1, адз. зах. 24. Актавая кніга Магилёўскага магістрата. 1662 г. Арк.652–654 адв.

¹¹ Собрание припадков краткое, и духовным особам потребное. Супрасль, 18.I.1722. С.125.

¹² ИЮМ. Витебск, Вып.2. С.259–271.

■ Не ўсялякая пазыка з лёгкасцю і ў акрэслены тэрмін вярталася да крэдытара — нават калі была належным чынам юрыдычна аформленая. Часам пазыка не вярталася цэлае стагоддзе. У 1691 г. гетман ВКЛ Казімер Сапега, як гаспадар Дуброўны, атрымаў ад магілёўскага радцы Малчановіча старую пазыку Магілёва ў 8 тыс. польскіх залатых. У свой час, пасля нападу Налівайкі ў 1596 г. (!), магілёўцы пазычылі гэтыя грошы ў дубровенцаў для адбудовы гораду, але ў тэрмін іх не аддалі. А аддаць грошы яны былі павінныя ў 1597 г.

Як бачым, рэальныя паводзіны ў штодзённым жыцці і царкоўныя максімы па гэтым пытанні выразна канфліктавалі паміж сабой. У *смяротны грэх* упадалі і люд цывільны і святарства...

Асобна варта сказаць пра крэдытныя аперацыі беларускіх праваслаўных, рыма-каталіцкіх ды ўніяцкіх манастыроў – сапраўдных і патэчных банкаў таго часу! Яны пасляхова канкуравалі з гэб-райскімі ліхвярамі ў барацьбе за крэдытаванне шляхты ды магнатаў. Манастырскія крэдыты даваліся звычайна на ўмовах закладу маёнтку за выдаткаваную суму. Такім чынам фармальна зніклі прыкметы ліхварства – працэнт “хаваўся”. Але ў выпадку нявыплаты ў тэрмін часткі сумы з даўжніка спаганялі працэнты да сумы ў якасці кампенсацыі. Сярод усходнебеларускіх праваслаўных манастыроў вылучаўся размахам сваіх крэдытных аперацый Куцеінскі праваслаўны брацкі манастыр. У 1637 г. куцеінскія манахі звярнуліся са скаргай на ўладальніцу маёнтку Аболле, шляхчанку Швяйкоўскую, якой яны пазычылі 15 тысячаў залатых. Апошняя абавязалася штогод выплачваць манастыру працэнты (!). Чарняцы скардзіліся на *неотданье*

*за рок пожитку и самое истизны полтораста золотых польских ды патрабавалі ад уладальніцы, каб и пожиток, от тое сумы приходячий, по шестидесят коп грошей литовских в каждый рок яна аддавала без прамаруджвання*¹³. Манастыры паўстаюць са старонак судовых кніг як жорсткія, бязлітасныя крэдытары, для якіх самае галоўнае – атрымаць максімальны прыбытак за ўкладзеныя грошы. У іх не выклікала сантыментаў разбурэнне ды галеча ўладанняў шляхты падчас крывавага “Патопу” XVII стагоддзя. Пра гэта красамоўна сведчыць судовая справа 1655 г. паміж законнікамі Кронскага манастыру ды спадкаемцамі Уладзіслава Францавіча Радзімінскага. Манастыр пазычыў апошнім 10 тыс. залатых польскіх. Яны павінны былі штогод *певную квоту, то есть по тысячу золотых польских, их милостям отцом законником кронским отдавать и платить; а gdy бы в которм року тот термин похибили, тою пожитку не отдали и не заплатили, tedy zarazом скоро по оминенью того термину так самую тую оригинальную суму заплаціць*. Манахі скардзіліся, *што почавши в року прошлом 1654 [...] они належитое от десяти тысячей золотых польских квоты, тысяча золотых, ани самое тое капитальное сумы, также ани того особливого тысяча золотых на лист облиг винного, не отдали и не заплатили*. Спадкаемцы пратэставалі супраць няслушнасці крэдытараў, апелюючы да той акалічнасці, што ма-

нахі не хочучь звяртаць увагі на спусташэнне ды вынішчэнне іх зямлі праз Маскву¹⁴.

Крыніцы сведчаць, што пазыкі сваякоў адзін аднаму, як правіла, натарыяльна афармляліся. Гэта характэрна і для шляхты, і для беларускіх месцічаў. Аднак былі выпадкі, калі даверлівыя бацькі, каб дапамагчы дзецям, без усялякіх пераў давалі ім грошы ў пазыку. На жаль, асобных з іх чакала чорная няўдзячнасць. У такую сітуацыю патрапіла і магілёўская мяшчанка Марына Васільева, якая пайшла ў 1673 г. скардзіцца ў магістрацкі суд на свайго сына Рыгора Васілевіча. У сына дрэнна ішоў гандаль, не хопала грошай, каб развярнуцца. І вось ён приходзіць да маці, якая, з *прыроджнанай міласці сваёй як маці да сына свайго*, дае яму 100 коп грошаў літоўскіх. Але шчасце не ўсміхаецца яму – і сын ізноў звяртаецца за пазыкай да маці. Яна, як маці сыну *свайму ў чэраве я быўшаму...сабе сама збыўшы астатнія лахманы і запазычыўшы ў інших людзей*, дала яшчэ 70 коп грошаў літоўскіх. Грошы гэтыя былі шчаслівымі – справы ў сына хутка пайшлі на лад, ён пачаў добра зарабляць, але пра маці ды пра яе даўгі, у якія яна патрапіла праз яго, ён і чуць не хацеў. Спраба маці ў прысутнасці намесніка Спасакага манастыру айца Клімовіча прымусіць сына вярнуць грошы скончылася для яе надзвычай сумна. Сын яе *лжыў, сарамачыў словамі непрыстойнымі, не раз, не два зблў, змардаваў*¹⁵. Усё гэта і прымусіла маці шукаць праўду ў магістраце.

¹³ АВАК. Вільна, 1888. Т.15. С.2–3.

¹⁴ Ibidem, С.84–88.

¹⁵ НГАРБ, ф. 1817, воп.1, адз. зах. 29. Актавая кніга Магілёўскага магістрата. 1673 г. Арк.507.

Лямант людзей рознага стану над памерлым крэдытам.

Сюжэт, адлюстраваны польскай карыкатурай XVII ст., быў вельмі папулярны ў тагачаснай Еўропе.

Якія высновы напрашваюцца з прыведзеных тут фактаў? Для беларускага месціча ды шляхціча XVI–XVII стст. у значна большай ступені, чым для паспалітых беларусаў нашага часу, была характэрная рынковая псіхалогія, псіхалогія людзей новага часу. Выдаткаванне грошай “напавер” у той час

выглядала, хутчэй, анамаліяй, чым правілам. Гэта быў час трыумфу пісанага права і дакументу. Дакументальны крэдыт не толькі стымуляваў эканоміку, але і выхоўваў чалавека новай, гарадской, еўрапейскай цывілізацыі – ашчаднага, з накіраванасцю да максімальнай выгады, а значыцца, і арыентавана-

га на эфектыўную эканоміку, прататыпа ўпэўненага ў сабе “сярэдняга класа”. Прывід гуляў па Беларусі, прывід капіталізму, але, на жаль, так і застаўся прывідам...

Iгар МАРЗАЛЮК (Marilëy).
 ihar_marzajluk@hotmail.com